

MOC OBETE A OBEŤ MOCI V SZ

Pavel Hanes

Religionistika definuje obeť ako "...vo všeobecnosti každé dobrovoľné zrieknutie sa svojej vôle v dovolených veciach"¹ Obetný dar božstvu je súčasťou takmer každého náboženstva, hoci obeť má v rôznych náboženstvách veľmi odlišné interpretácie. Môže znamenať vďakyvzdanie, veštenie, obnovu života, pokračovanie kozmického cyklu, zabezpečenie priazne alebo potvrdenie zmluvy.² Obetovaná vec sa stáva "svätou", čo vyjadruje latinské *sacrificium* (*sacer facere* = učiť svätým).

Napriek tomu, že jestvuje takéto spoločné pochopenie obete v rôznych náboženstvách, v Starej zmluve môžeme vidieť hlbšie rozlíšenie podľa *motívu* obetovania podľa zásady vyjadrenej v 1Sa 16:7 - יהוה יראֵה לִלְבָב - (Hospodin sa pozerá na srdce.)

1 Prehľad obetí v Starej zmluve

Najstaršie skupinové označenie kultických obetí v SZ je מִנְחָה לַיהוָה (Gen 4:3; Mal 1:10). Znamená jednoducho *odovzdanie* alebo *prinesenie*. Stará zmluva nepodáva žiadnu explicitnú teóriu obete alebo obetovania,³ namiesto toho podrobne opisuje požiadavky na správny rituál pri vykonávaní obetnej praxe.

Nasledovnú tabuľku som prebral z EBERHART, CH. *Studien zur Bedeutung der Opfer im Alten Testament*, s. 178:

	dar	kultické pálenie			zmierenie	krv	
	קָרְבָן	קָטַר	אֲשָׁה	רֵיחַ נִיחֹחַ	כִּפָּר	oltár	iný rítus
celopal עֹלָה	L1:2-3 10:14;	L 1:9,13,17 8:21	L 1:9,13,17 8:21	L 1:9,13,17 8:21;Gn 8:21	L 1:4; 9:7	L 1:5,11,15	Ex 24:8
potraviny מִנְחָה	L 2:1-4	L 2:2,9,11,16	L 2:2,9,11,16	L 2:2,9,12	L 9:7; 14:20		
spoloč. זֶבַח שְׁלָמִים	L 3:1; 7:13	L 3:5,11,16	L 3:3,5,9,11	L 3:5,11,16	L 9:7;	L 3:2,8,13	L 8:23,24
za hriech חַטָּאת	L 4:23,28,32	L 4:10,19,26	L 4:35; 5:12	L 4:31	L 4:26,31,35	L 4:7,18,20	L 4:5-7
za vinu אָשָׁם	L 7:38	L 7:5	L 7:5		L 5:16,18,26	L 7L:2	L14:14,25

Táto tabuľka organizuje formu a účel obetí. Nehovorí však o motivácii. Je pravdepodobné, že správna motivácia obetovania sa implicitne predpokladá. Z toho, čo SZ hovorí o obetiach, nie je možné odvodiť všeobecný pojem pre "obeť ako takú".⁴ Napriek tomu sa dá predpokladať, že neprítomnosť teoretického uvedenia obete (objavuje sa zrazu už u Kaina a Ábela) znamená jej samozrejme prijímanie a zásadné pochopenie vo všetkých zúčastnených kultúrach a náboženstvách spomínaných v SZ.

¹ DÚBRAVEC, Š. Heslo "obeť". In: KOMOROVSKÝ, J. (ed.): *Religionistika a náboženská výchova*. s. 249.

² Podľa: HINNELS, J.R. (ed) *The Penguin Dictionary of Religions*. s. 279

³ EBERHART, CH. *Studien zur Bedeutung der Opfer im Alten Testament*, s. 5.

⁴ "Das Opfer existiert im Aletn Testament nicht." (EBERHART, CH. *Studien zur Bedeutung der Opfer im Alten Testament*, s. 10)

Proti obetnému kultu sa stávala spiritualita prorokov.⁵ Proti tomu sa dá však poukazovať na to, že proroci nekritizovali teóriu obete, ale formálnu obetnú prax, ktorá popierala etickú stránku náboženstva. Protestantská teológia sa tradične dívala veľmi negatívne na obetný systém Starej zmluvy, ako na protiklad viery, ktorá prijíma spásu zdarma,⁶ ale (v lepšom prípade) na kultický systém, ktorý bol predobrazom Kristovho diela a bol ním zrušený.

Obetovanie má však nezastupiteľné miesto v kresťanskej spiritualite a pre poznanie Boha je neodmysliteľne potrebné porozumieť významu obete Božieho Syna Ježiša Krista za človeka, ako aj požiadavke "prinášajte svoje telo ako živú obet'" (Rim 12:1).

2 Moc obete

"V každom náboženstve by sme mohli pocítiť vzdychanie ducha, zápas o uchopenie neuchopiteľného, túžbu po nekonečne, lásku k Bohu".⁷ Túžba po vrcholnom poznanní, vrcholnom zážitku obsahuje snahu urobiť kvôli tomu čosi bezhraničné. Zároveň je tu však motív toto *bezhraničné* uchopiť, ovládnuť, skrotiť - dostať sa "navrch" a využiť to vo svoj prospech. Z tohto motívu vyplýva ten jav, ktorý tu nazýva "moc obete". Moc obete sa heslovite dá vyjadriť známym *do ut des* (dávam, aby si dal). Ak božstvo má v moci môj život, môžem ovládnutím božstva ovládnuť svoj život. Takt sa svätýňa stáva miestom, kde sa uskutočňuje boj medzi životom a smrťou a pomocou obetovania sa dosahuje víťazstvo života.

2.1 Tri starozmluvné príklady obetnej moci

2.1.1 Kain

Prvá obet' spomenutá v Tanachu je obet' Kainova, ktorý priniesol מִנְחָה z plodov zeme (Gn 4:3), keďže bol roľníkom. Jeho obet' je bez vysvetlenia neprijatá Hospodinom,⁸ ak len za vysvetlenie nepovažujeme napomenutie, že "ak budeš dobre robiť, či nebudeš mať potešenie?". Kainova obet' nezapôsobila tam, kde to bolo plánované - nepresvedčila Boha, ale to neznamená, že nemala žiadnu moc nad ľuďmi. Sklamany Kain (Hospodin hovorí, že נִפְּלוּ פְּנֵיָיו) sa rozzúrnil (לָמָּה הָרַחֵק לָךְ). Tento dopad neúspešného obetovania na jeho psychický stav je možné považovať za moc jeho obete nad jeho psychickým rozpoložením. Obet' predsa znamenala verejné vyznanie, vyjadrenie náboženského cítenia, vzdanie sa hodnôt, ktoré mohli byť použité inak. Keď v takejto situácii pochopil, že to bolo márne, k čomu ešte pristúpilo porovnanie s úspechom svojho brata Ábela, došlo k vyvrcholeniu emócií a vražde.

Tento krátky príbeh, ktorý je jednou z najznámejších biblických udalostí, poukazuje na *psychologickú* moc obetovania nad tými, ktorí obete prinášajú. Tieto náboženské úkony sú nabité významom a sú v nich investované najhlbšie predstavy o hodnotách, ktorými človek vyjadruje vzťah k Bohu. Kritika je prakticky neprípustná a Jeremiáš v tomto zmysle konštatuje, že žiadny národ nemení svoje náboženstvo (הַהִימָר גֹּיִ אֱלֹהִים) - okrem Izraela.

...západná odšáttnená cirkev sa len teraz znovu musí učiť, že ak špecifická identita má byť zachovaná, musia jestvovať dôležité a intencionálne línie obrany a udržiavania. Kult je najpravdepodobnejšie miesto, kde sa takáto identita má strážiť a udržiavať.⁹

2.1.2 Jiftach

Jiftachov sľub, že obetuje prvú osobu, ktorá mu po víťazstve vyjde oproti privítať ho (Sd 11:30), bol zrejmosťou snahou zaangažovať do výberu obete samého Hospodina. Zdanlivo je to vynikajúci postup, pretože kto iný môže lepšie určiť kvalitu obete, ako sám Boh. Má to však jeden "háčik" - Boh

⁵ "Keďže kult je časťou života národa, preto stoja proti nemu proroci s otázkami, pochybnosťami a odkláňajú sa od neho". (KÖHLER, L. *Theologie des Alten Testaments*, s. 170.)

⁶ Kult "...je ľudmi iniciovaný, podniknutý a vykonávaný skutok, nie milosť, je to akt svojpomoci, nie súčasť Božej spásy." (KÖHLER, L. *Theologie des Alten Testaments*, s. 170.)

⁷ SKALICKÝ, K. *V zápase s posvätnem*. s. 24.

⁸ Jestvuje novozmluvné vysvetlenie (Heb 11:4) - ale toto bolo dané o niekoľko storočí neskôr.

⁹ BRUEGGEMAN, W. *Theology of the Old Testament*, s. 653.

zásadne odmieta ľudské obete (Dt 12:31; Lev 18:21).¹⁰ Jiftachov sľub na prvý pohľad veľmi zbožný, je úplne mimo možností vyplnenia v rámci Tóry, keďže podľa nej je zakázané obetovať *ktoréhokoľvek* človeka.

Toto obetovanie je teda mimo Hospodinovej vôle, predsa však má moc nad Jiftachom aj jeho nešťastnou dcérou. Aká je to moc? Jiftachova obeť je vyjadrením moci *zasvätenia*, alebo *náboženského rozhodnutia*, toho, čo angličtina nazýva *commitment*. Zasvätenie, pevné odhodlanie splniť svoju náboženskú povinnosť, nech to stojí čokoľvek, je niečo veľmi chvályhodné. Prečo to v Jiftachovom prípade dopadlo tak zle? Zdá sa, že je to prípad moci náboženstva, ktoré je vyňaté spod moci Božej. Jiftachova obeť bola prejavom jeho moci - schopnosť dať Bohu čokoľvek a dodržať sľub, aj keď ide o cenu, akou je jediná dieťa. Jiftach mal moc obetovať, ale neobetoval svoju moc.

2.1.3 Moábsky kráľ

V Druhej knihe kráľov v tretej kapitole sa nachádza správa o vojne Izraela proti Moábčanom. Pre tému "moc obete" je tu pozoruhodná zmienka o tom, že keď moábsky kráľ videl, že boj o mesto je prehratý, obetoval na mestskej hradbe svojho prvorodeného syna (וַיַּעֲלֶה עֹלָה), ktorý bol následníkom trónu. Správa konštatuje, že "proti Izraelu povstal veľký hnev" (וַיְהִי קֶצֶף-גָּדוֹל) (עַל-יִשְׂרָאֵל) a museli odťahnúť späť do svojej krajiny. Zdá sa, že tu ide o viac, ako len o zúfalú rozhodnosť prehrávajúcich bojovníkov, ktorí pozbierajú posledné sily, aby zahnali nepriateľa. "Veľký hnev" niektorí komentátori vykladajú ako Boží hnev za to, že Izrael dohnal moábskeho kráľa až k obetovaniu ľudskej obete. Iní si myslia, že išlo o psychický tlak na izraelských bojovníkov, ktorí už ďalší boj nezvládli. Pravdepodobnejšie je, že tu ide o vyjadrenie situácie v neviditeľnej sfére, ktorú Izraelci nesprávne zhodnotili v svoj neprospech - pričasto sa stávalo, že pohanské zvyky považovali za účinnejšie, ako moc Hospodinovu.

V každom prípade moc obete, ktorú priniesol moábsky kráľ, bola účinná na zvrátenie vývoja vojny, hoci bola v niekoľkonásobnom rozpore s vôľou Hospodina. Tento typ obetnej moci je možné nazvať *démonický* - či už v doslovnom zmysle (moc protibožských duchovných bytostí), alebo v zmysle metaforickom (transcendentná moc temna nad ľudskou psychikou).

3 Obet' moci

Idea obete predpokladá obeť moci, vzdanie sa Bohu, odovzdanosť do moci Božej. Ž 40:7 túto skutočnosť vyjadruje tak, že Boh dáva prednosť poslušnosti (אֲזַנְיִם כְּרִיתָ לִי) ochote počúvať a konať Božiu vôľu. To isté vyhlasuje Samuel Saulovi - "poslúchať je lepšie ako obetovať" (שָׁבוּעַ) מִזִּבְחַת טוֹב 1Sa 15:22). Najpregnantnejšie je tento princíp vyjadrený Hozeášom (6:6): "Milosrdenstvo si prajem, nie obeť, poznanie Boha je viac, ako celopaly.¹¹ Ježiš týmto výrokom kritizuje náboženstvo farizeov (Mt 9:13; 12:7), ktorých náboženské zásady boli veľmi namáhavé (obetavé), ale ignorovali najvyšší cieľ, ktorý Boh určil človeku: láska k Bohu a láska k blížnemu.

Načúvanie, poslušnosť, konanie Božej vôle je obeťou moci. Obetný systém opísaný predovšetkým v Levitiku sa zaoberá predovšetkým *formou* obetovania. Ak chceme skúmať tento jav pri obetovaní, musíme prejsť od formálneho opisu správneho rituálneho postupu k skúmaniu postojov. Na tento účel som vybral tri udalosti, v ktorých sa dá skúmať obetovanie, kde ide o viac ako náboženskú povinnosť alebo správny obrad.

3.1 Prípady obetovania moci

3.1.1 Abrahám

KIERKEGAARD nazval svoje pojednanie o Abrahámovom obetovaní Izáka (Gn 22) *Strach a triaška*. "V našej dobe nikto nechce ostať pri viere, ale chce ísť ďalej. ...V tých dávných dobách to bolo iné. Viera vtedy bola úlohou celého života, pretože sa predpokladalo, že zručnosť verenia sa nedá získať v priebehu dní, alebo týždňov."¹² KIERKEGAARD vášnivo upozorňuje na to, že viera je paradoxná, nie

¹⁰ Vychádzam samozrejme z konzervatívneho presvedčenia, že Tóra je *na začiatku* dejín Izraela, nie na ich konci, ako tvrdil WELLHAUSEN.

¹¹ כִּי חֶסֶד חֲפָצְתִי וְלֹא-זָבַח וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלֹת:

¹² KIERKEGAARD, S. *Fear and Trembling*, s. 7.

je možné ju filozoficky vysvetliť, skrotiť a ovládnuť najekým racionálnym vysvetľovaním. Abrahám sa pri obetovaní svojho syna dostal do situácie, ktorá bola v zásade nevysvetliteľná a predpokladala slepú dôveru v Božie právo na život aj smrť a Božiu schopnosť vyriešiť nevyriešiteľné.

Obeť Izáka nie je predstaviteľná ako pokus dosiahnuť požehnanie, zmocniť sa Boha, a riadiť svoj život prostredníctvom svojho náboženstva (obetovania). Pri takomto obetovaní, ktoré znamená slovami nevystihnuteľnú traumu, človek neobetuje s plánom niečo získať. Ide tu o obeť svojej moci ako možnosti vôbec existovať.

3.1.2 Jakubov zápas

Jakubov boj v Peniel (Gn 32) na prvý pohľad nie je žiadnym obetovaním nejakej obete. Z hľadiska môjho skúmania to však znamená, že sa osobitne hodí na tento účel, keďže nie je tu žiadny obetovaný *predmet*, ale ide o priamy existenciálny kontakt s Bohom (הַאֱלֹהִים אֶל־פְּנֵים), pri ktorom dochádza k fyzickému zápasu, prehre a poškodeniu zdravia. A napriek tomu všetkému aj k požehnaní. Toto všetko symbolizuje hlbokým spôsobom zmenu obete prvého typu (*do ut des*) na obeť moci, pri ktorej dochádza k skutočnému odovzdaniu sa do Božej moci. Jakub celý život bojoval o Božie požehnanie a bol ochotný pre to obetovať naozaj mnoho. Potreboval však pochopiť (zažiť), že víťazstvo v živote s Bohom spočíva v prehre s Bohom, vo vzdaní sa boja a prijatí zranenia.

Hlboký symbolizmus a pohnútky ukryté za touto udalosťou nie je možné vložiť do teologických poučiek. Môžeme však vidieť, že boj o požehnanie (princíp obetovania) je paradoxne vyhratý vtedy, keď je prehratý. Jakubova prehra znamenala zmenu jeho mena na "Boh bojuje" (יִשְׂרָאֵל), čo je najvyššie možné vyznamenanie.

3.1.3 Dávid

Dávid priniesol pravdepodobne najväčšiu obeť moci vtedy, keď sa vzdal budovania chrámu pre Hospodina a musel prijať prorokov odkaz, že nie je vôľa Božia, aby postavil chrám on, ale že to urobí jeho syn Šalamún.

Ani v tomto prípade nejde o klasickú obeť v zmysle prinesenia obetného zvierat'a, či iných darov. Rozhodnutie postaviť dom Hospodinovi je však možné považovať za veľkolepú ponuku majetku, energie, schopností a pracovných síl k dispozícii Bohu. S takým rozhodnutím vždy je spojená úvaha o sláve, pamätníku pamovania a príklade hlbokkej zbožnosti. Odpoveď "nie" musela pre Dávida znamenať veľký úder jeho zbožnému ego, ale z jeho reakcie (2Sa 7) je vidieť, že táto jeho pripravenosť nebola zaťažená takýmito motívmi a úvahami.

Obeť moci v Dávidovom prípade znamenala obeť kráľovskej slávy, obeť večného pamätníka - dnes by sme nehovorili o Šalamúnovom chráme, ale o Dávidovom chráme! Toto všetko pri veľkých obetiach hrozí, ale skutočná obeť nie je vyjadrením našej moci, ale je obeťou našej moci.

4 Sakrifiálne poznanie Boha

V ideálnom prípade moc obete je zároveň obeťou moci. Odovzdaním kontroly nad životom a smrťou, vyjadrením totálnej poddanosti a závislosti na Bohu. Takéto obetovanie umožňuje poznávať novým spôsobom svoje vlastné bytie v jeho ohraničenosti. CASSIRER v tomto zmysle analyzuje princíp obetovania (nielen v starozmluvnej obetnej praxi) na negatívny moment obmedzenia, zrieknutia a pozitívny moment, ktorý charakterizuje ako *jednotu chcenia*,¹³ ktorá je odhaľovaná na pozadí roztrieštenosti jednotlivých zmyslových pudov. Poznanie božstva sa takto stáva základom poznania svojho ja.¹⁴ Toto hlboké poznávanie Boha a seba prostredníctvom skutočného obetovania moci nazývam *sakrifiálne poznávanie*.

¹³ CASSIRER, E. *Filosofie symbolických forem II*, s. 257.

¹⁴ "Embryonálne seba-vedomie človeka nebolo v uvedomovaní seba. Pred *Cogito ergo sum* tu v dejinách bolo *Cogito ergo id est*. (SNAITH, N. H. *The Distinctive Ideas of the Old Testament*, s. 31.)

5 Záver

Obetná prax bola neodmysliteľnou súčasťou starozmluvného náboženstva. Jej deformáciou sa odhalil rozdiel medzi obeťou, ktorá má moc uskutočniť vôľu obetujúceho a obeťou, pri ktorej sa obetujúci vzdáva svojej moci a odovzdáva sa do moci Boha. Len tento druhý motív vedie k skutočnému spojeniu s Bohom a jeho hlbokému sakrifiálnemu poznávaniu.